

Εισαγωγικό Σημείωμα

Επιλέξαμε να μεταφράσουμε και να δημοσιεύσουμε το κείμενο του Tristan Leoni για τον πόλεμο στην Ουκρανία λόγω της ορθής και ξεκάθαρης ανάλυσης και θέσης που λαμβάνει πάνω στο ζήτημα του χαρακτήρα του πολέμου ως ενδοκαπιταλιστικής, ιμπεριαλιστικής σύγκρουσης χωρίς να υποκύπτει σε ψευδείς διαχωρισμούς «καλών» και «κακών» εθνικισμών και στρατών. Μια αδυναμία του κειμένου είναι η υπερβολική έμφαση στις γεωπολιτικές συγκρούσεις ως προς την ερμηνεία του πολέμου ενώ λείπει η ανάλυση και αναφορά στη συγκυρία της καπιταλιστικής κρίσης και, ειδικότερα, στην αναπαραγωγή των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων στους αντιμαχόμενους εθνικούς κοινωνικούς σχηματισμούς.

Εξαιρετικά σημαντική είναι επίσης η κριτική που ασκεί το κείμενο στο περιεχόμενο της αυτοοργάνωσης του πληθυσμού στην Ουκρανία που στην καλύτερη περίπτωση είναι αυτοοργάνωση της στοιχειώδους αλληλοβοήθειας χωρίς ταξικό αντικαπιταλιστικό και αντικρατικό πρόσημο και στη χειρότερη περίπτωση αποτελεί κατάφωρα εθνικιστική στήριξη του κράτους και της πολεμικής του προσπάθειας, δηλαδή άμεση υπεράσπιση των συμφερόντων της εγχώριας καπιταλιστικής τάξης.

Τέλος, σημαντική θεωρούμε επίσης την κριτική που ασκεί το κείμενο στο περιεχόμενο της συμμετοχής των αναρχικών στις μονάδες της «Εδαφικής Άμυνας», που σωστά τοποθετείται ως υπαγωγή και υποταγή τους στον εθνικό στρατό και ενίσχυση από την πλευρά τους του милитарισμού, του εθνικισμού και της «Ιεράς Ένωσης» μεταξύ των τάξεων υπέρ της άρχουσας τάξης.

Θεωρούμε, ωστόσο, ότι το κείμενο δεν είναι επαρκώς κριτικό αφού αποδέχεται το σύνθετο επιχείρημα των υπερασπιστών των εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων περί της ιδιαίτερης κατάστασης και των δεινών που αντιμετωπίζουν οι κατά τόπους «σύντροφοι», τα οποία τους ωθούν να συμμετάσχουν στην εθνική αντίσταση εναντίον του εισβολέα, που «εμείς», οι οποίοι βρισκόμαστε σε μια «σχετικά άνετη θέση», δεν μπορούμε να κατακρίνουμε. Θεωρούμε αυτό το επιχείρημα λανθασμένο και εξηγούμε.

Πρώτα από όλα, μέσα στην Ουκρανία υπάρχει κόσμος που τίθεται ενάντια στην πολεμική προσπάθεια και τον εθνικισμό από μια κομμουνιστική ή ειρηνιστική πολιτική σκοπιά ή ακόμη-ακόμη και από μια λογική αυτοσυντήρησης που τίθεται ενάντια στη θυσία του ατόμου χάριν της «πατρίδας». Το ελάχιστο που μπορούμε να κάνουμε από προλεταριακή διεθνιστική σκοπιά είναι να στηρίξουμε αυτόν τον κόσμο ο οποίος καταδιώκεται από το κράτος, τον στρατό και τους εθνικιστές κάθε απόχρωσης, κόκκινης, μαύρης ή φαιάς. Σίγουρα, δεν μπορούμε να τους εξαφανίζουμε και να υποβαθμίζουμε τη σημασία της στάσης τους στα πλαίσια της διαπίστωσης ότι ιστορικά «η συντριπτική πλειοψηφία των προλετάρων στοιχίζεται πίσω από το εθνικό της κεφάλαιο» και μόνο όταν «η σύγκρουση τραβήξει σε μάκρος» θα καταλήξει να αντιταχθεί στον καπιταλιστικό πόλεμο. Θεωρούμε ότι αυτή η τοποθέτηση πηγάζει από μια αντικειμενιστική/ντετερμινιστική θεώρηση των πραγμάτων που υποβαθμίζει τη σημασία των επιλογών του προλεταριάτου ως *υποκειμένου* της ιστορίας. Ο επαναστατικός ντεφетиσμός, δηλαδή ο αγώνας σε κάθε χώρα ενάντια στο εγχώριο κεφάλαιο και κράτος και η συναδέλφωση μεταξύ των προλετάρων, μετατρέπεται έτσι σε ιδεολογικό ζήτημα ή σε ζήτημα αρχής που, εν τέλει, έχει μικρή σημασία για την εξέλιξη των πραγμάτων, μια θέση με την οποία διαφωνούμε καθώς, αν το δούμε ιστορικά, έχει διαψευστεί τόσο με θετικό (κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τον πόλεμο στο Βιετνάμ) όσο και με αρνητικό τρόπο (κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο).

Αντίο στη ζωή, αντίο στον έρωτα...¹ Ουκρανία, πόλεμος και αυτοοργάνωση

«Το ερώτημα που τίθεται σήμερα είναι αν το σύνθημα του Λίμπκνεχτ: “Ο εχθρός είναι στην ίδια μας τη χώρα!” ισχύει για την ταξική πάλη τώρα όπως και το 1914».²

Αυτό ήταν το ερώτημα που έθεσε ο Ότο Ρύλε το 1940.

Η φράση του Κλαούζεβιτς «ομίχλη του πολέμου» περιγράφει εύστοχα τον επικοινωνιακό καταιγισμό –ή ομοβροντία– τον οποίο έχουμε δεχθεί για τον πόλεμο στην Ουκρανία από τις 24 Φεβρουαρίου 2022. Και τα δύο στρατόπεδα διεξάγουν έναν πόλεμο προπαγάνδας που εντείνεται εξαιρετικά από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Οι Ουκρανοί έχουν το πάνω χέρι σε αυτόν τον πόλεμο: μια πληθώρα φωτογραφιών (τραβηγμένες από άμαχους και δημοσιογράφους) είναι διαθέσιμες από την πλευρά τους, ενώ από τη ρωσική πλευρά προβάλλονται πολύ λιγότερες (οι στρατιώτες δεν έχουν smartphones, οι δημοσιογράφοι είναι λίγοι και οι άμαχοι ανύπαρκτοι). Εκτός των άλλων, αυτό έχει ως συνέπεια την εμφάνιση μιας υπερπληθώρας φωτογραφιών κατεστραμμένων ρωσικών οχημάτων. Ωστόσο, αυτό που παρουσιάζεται στους Δυτικούς (συμπεριλαμβανομένων και ημών) είναι μόνο ένα μέρος της πραγματικής κατάστασης. Εκτός αυτού, η χρήση αλγορίθμων σημαίνει ότι δίνεται μεγαλύτερη βαρύτητα στις πληροφορίες που ενισχύουν τις εκ των προτέρων διαμορφωμένες απόψεις. Όπως ο αρχαίος Έλληνας Διαγόρας, όλοι μας θέλουμε να εντοπίσουμε την εξήγηση που ταιριάζει με τις πεποιθήσεις μας, αλλά σε καιρό πολέμου ο πληροφοριακός υπερκορεσμός πνίγει τη σκέψη. Είναι δύσκολο να κρατήσουμε μια κριτική απόσταση και να παραμείνουμε αρκετά ψύχραιμοι για να καταλάβουμε τι συμβαίνει... και τι μπορούμε να κάνουμε γι' αυτό. Ακόμη περισσότερο αν τυχαίνει να ζούμε σε μια εμπόλεμη ή εμπλεκόμενη χώρα.

Ο Καλός, ο Κακός και ο Άσχημος

Η Ρωσία εισέβαλε στην Ουκρανία, όχι το αντίστροφο. Ωστόσο, η διαφορά μεταξύ του «επιτιθέμενου» και του «δεχόμενου επίθεση» (ο δημοκράτης εναντίον του δικτάτορα, ο καλός άνθρωπος εναντίον του κακού...) δεν είναι επαρκές κριτήριο για την κατανόηση της συνολικής κατάστασης. Στις 28 Ιουλίου 1914, μετά τη δολοφονία του αρχιδούκα Φραγκίσκου Φερδινάνδου, η πανίσχυρη αυτοκρατορία της Αυστροουγγαρίας (πάνω από 50 εκατομμύρια άνθρωποι) κήρυξε πόλεμο στη μικρή Σερβία (5 εκατομμύρια). Τις επόμενες ημέρες, σχεδόν όλες οι ευρωπαϊκές δυνάμεις μπήκαν στον πόλεμο και ένα από τα επιχειρήματα της Γαλλίας και της Βρετανίας ήταν η υπεράσπιση των αδύναμων έναντι των ισχυρών. «Κανείς δεν μπορεί ειλικρινά να πιστέψει ότι εμείς είμαστε οι επιτιθέμενοι», δήλωσε ο Ρενέ Βιβιανί, Γάλλος πρωθυπουργός μιας κατ' εξοχήν δημοκρατικής Πολιτείας στην οποία η милитарιστική δεσποτική Γερμανία μόλις είχε κηρύξει πόλεμο.

Παρ' όλα αυτά, σε αντίθεση με τη συντριπτική πλειοψηφία των σοσιαλδημοκρατών των περισσότερων χωρών (καθώς και με λίγους αναρχικούς, όπως ο Πέτρος Κροπότκιν), οι οποίοι συντάχθηκαν με την πολιτική της «Ιεράς Ένωσης» ή του «Burgfrieden» (πολιτική ανακωχή) των

¹ Ο τίτλος είναι δανεισμένος από έναν στίχο («Adieu la vie, adieu l'amour») του Chanson de Craonne, ενός διάσημου αντιμιλταριστικού τραγουδιού που γράφτηκε στα γαλλικά χαρακώματα κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου.

² Ότο Ρύλε, [Which Side To Take ?](#), *Living Marxism*, Φθινόπωρο 1940.

αντίστοιχων χωρών τους, το σερβικό σοσιαλιστικό κόμμα απέρριψε την εθνική άμυνα και ψήφισε κατά των πολεμικών πιστώσεων. Εκείνη τη χρονιά, μόνο μια χούφτα επαναστάτες αντιστάθηκαν στην πολεμική προπαγάνδα και την πολιτική πίεση: στη Ρωσία, οι Μπολσεβίκοι και μέρος των Μενσεβίκων· στη Γερμανία, ο Καρλ Λίμπκνεχτ και αργότερα ο Ότο Ρύλε. Στη Σκωτία, ο John McLean έγραψε τον Σεπτέμβριο του 1914: «Απ' ό,τι βλέπω, είναι αδύνατο να πούμε αν η Ρωσία ή η Γερμανία είναι άμεσα υπεύθυνη για τον πόλεμο». Οι διεθνιστές, ωστόσο, αποτελούσαν εξαίρεση στον κανόνα.

Πάνω από έναν αιώνα αργότερα, κανένας σοβαρός ιστορικός και λίγοι πολιτικοί θα υποστήριζαν ότι ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος οφείλεται σε έναν και μόνο υπαίτιο. Θα τον εξηγούσαν ως αποτέλεσμα της λειτουργίας ενός ολόκληρου συστήματος αντίπαλων και συμμαχικών χωρών. Το ποιος ξεκινά έναν πόλεμο και το τι πυροδοτεί το ξέσπασμά του είναι μόνο ένα μέρος μιας πολύπλοκης κατάστασης. Για παράδειγμα, τον Σεπτέμβριο του 1939, η Γαλλία και η Βρετανία κήρυξαν τον πόλεμο στη Γερμανία, η οποία μόλις είχε εισβάλει στην Πολωνία. Ο Χίτλερ ήταν ξεκάθαρα ο υπαίτιος... ο σύμμαχος του Στάλιν ήταν συνένοχος στο έγκλημα εξαιτίας του γερμανοσοβιετικού συμφώνου που είχε συναφθεί μερικές εβδομάδες πριν. Λίγους μήνες αργότερα, η Γαλλία και η Βρετανία σχεδίαζαν στρατιωτική επίθεση κατά της ΕΣΣΔ, η οποία από την πλευρά της μόλις είχε επιτεθεί στη Φινλανδία: η επιχείρηση Ρίκε επρόκειτο να είναι ένας μεγάλος βομβαρδισμός των πετρελαιοπηγών του Μπακού, μέχρι που η γερμανική επίθεση του Μαΐου 1940 ανάγκασε τη Γαλλία και τη Βρετανία να εγκαταλείψουν το εν λόγω σχέδιο.

Το ποιος πυροβολεί πρώτος δεν έχει σημασία. Κάθε εμπόλεμη χώρα μπορεί δικαίως να ισχυριστεί ότι υπερασπίζεται τον εαυτό της, φυσικά η χώρα που δέχεται την εισβολή απέναντι στον εισβολέα, αλλά και ο εισβολέας που ενεργεί απλώς για να αποτρέψει ένα τρίτο μέρος από το να καταλάβει ή να κυριαρχήσει στην χώρα που δέχεται την εισβολή για τα δικά του συμφέροντα. Αυτό έκανε η ΕΣΣΔ στην Ουγγαρία το 1956, η Γαλλία και η Βρετανία στην Αίγυπτο την ίδια χρονιά, οι ΗΠΑ στο Βιετνάμ, η ΕΣΣΔ στο Αφγανιστάν κ.λπ. Οι αδύναμοι υπάρχουν μόνο επειδή οι ισχυροί τους προστατεύουν από κάποια άλλη ισχυρή δύναμη, και όλοι αμύνονται για να αποφύγουν να δεχτούν επίθεση από μια γειτονική χώρα ή να χρησιμοποιηθούν ως ορμητήριο επιθέσεων.

Όπως και πολλές άλλες συγκρούσεις στο παρελθόν, ο πόλεμος που διεξάγεται τώρα στο έδαφος της Ουκρανίας, εις βάρος του πληθυσμού της, αποτελεί μέρος μιας αντιπαράθεσης μεταξύ μεγάλων μπλοκ, και η ιδιαίτερη φύση των πολιτικών παραγόντων (δημοκρατικών ή μη) δεν αποτελεί καθοριστικό παράγοντα περισσότερο από ό,τι σε πολλές συγκρούσεις στο παρελθόν.

Στη Δύση, ορισμένοι καλοπροαίρετοι άνθρωποι θρηνούν σήμερα για το γεγονός ότι, αντί να διαλύσουν το NATO όταν αποσυντέθηκε το Σύμφωνο της Βαρσοβίας μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ το 1991, οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοί τους το διεύρυναν σταδιακά, με αποτέλεσμα να περιλαμβάνει πλέον τους περισσότερους πρώην δορυφόρους της ΕΣΣΔ κατά μήκος των δυτικών συνόρων της Ρωσίας. Πώς θα αισθάνονταν οι Ηνωμένες Πολιτείες αν το Μεξικό και ο Καναδάς αποτελούσαν μέρος μιας στρατιωτικής συμμαχίας που στρέφεται ρητά κατά των ΗΠΑ; (Στην πραγματικότητα, οι ΗΠΑ είναι εξαιρετικά δυσανεκτές με τις Νήσους Σολομώντα που πρόσφατα υπέγραψαν σύμφωνο ασφαλείας με την Κίνα). Το 2022, η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία έχει το πλεονέκτημα ότι δικαιολογεί αναδρομικά τη διεύρυνση του NATO και σύντομα την επέκτασή του στη Σουηδία και τη Φινλανδία.

Δεν ψάχνουμε για ενόχους. Ήταν φυσικό για τις ΗΠΑ (και τους δυτικούς συμμάχους τους στο NATO) να εκμεταλλευτούν την ευκαιρία της κατάρρευσης της ΕΣΣΔ για να προωθήσουν τα συμφέροντά τους και να θέσουν όρια στη ρωσική ισχύ. Ακριβώς όπως έκανε η ΕΣΣΔ στο παρελθόν. Η Ουκρανία έχει πολύ μεγάλη στρατηγική αξία, ειδικά στο ανατολικό και νότιο τμήμα της, για να

την εγκαταλείπει τόσο εύκολα η μία ή η άλλη πλευρά, λόγω του μεγάλου πληθυσμού και του εργατικού δυναμικού της, των βιομηχανιών, της γεωργίας, των αποδεδειγμένων ή δυνητικών αποθεμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου στη Μαύρη Θάλασσα, της πρόσβασης και του ελέγχου αυτής της θάλασσας κ.λπ.)

«Σταματήστε τον πόλεμο. Μην πιστεύετε την προπαγάνδα. Σας λένε ψέματα στις ειδήσεις»: Η [δημοσιογράφος και παρουσιάστρια] Marina Onsyanniakova είχε το θάρρος να καταγγείλει δημόσια στις 14 Μαρτίου 2022 τον πόλεμο που διεξάγει η ίδια της η χώρα. Είναι απίθανο οι ζωντανές βραδινές ειδήσεις ενός μεγάλου γαλλικού ή βρετανικού τηλεοπτικού καναλιού να διακοπούν από μια διαμαρτυρία κατά της δυτικής πολεμικής προπαγάνδας. Υπάρχουν περισσότεροι ειρηνιστές στη Μόσχα απ' ό,τι στο Παρίσι ή στο Λονδίνο;

Ο Κίπλινγκ μπορεί να μην έγραψε ποτέ ότι *«η αλήθεια είναι η πρώτη απώλεια του πολέμου»*, ωστόσο... ήταν αναμενόμενο, και για πάνω από έναν αιώνα γνωρίζουμε ότι *«ο Τύπος κατασκευάζει περισσότερους μύθους μέσα σε μια μέρα από όσους παλαιότερα κατασκευάζονταν σε έναν αιώνα»*,³ αλλά είναι πάντα εντυπωσιακό να βλέπει κανείς πόσο γρήγορα τα μέσα ενημέρωσης κάθε χώρας εκφράζουν ένα κλίμα συναίνεσης που αντιστοιχεί στην κυβερνητική πολιτική. Η γενική αποδοχή της κρατικής διαχείρισης της κρίσης του Κόβιντ-19 δεν απέτρεψε πράξεις αντίστασης, μειοψηφικής κλίμακας, που όμως επαναλήφθηκαν με κάποια δημόσια απήχηση. Ο σημερινός πόλεμος, από την άλλη πλευρά, δεν γεννά μόνο υποταγή, αλλά και συναίνεση – τουλάχιστον όσο η σύγκρουση δεν παρατείνεται μέχρι το σημείο που οι στόχοι της θα έχαναν την εγκυρότητά τους. Το 2022 δεν καλούνται πλέον δεκάδες εκατομμύρια άνδρες να πάρουν τα όπλα: εκατοντάδες εκατομμύρια όμως τηλεθεατές συστρατεύονται μπροστά στις οθόνες τους.

Στο Παρίσι, όπως και στη Μασσαλία, όλοι είναι κατά του πολέμου... αλλά εύχονται τη νίκη της Ουκρανίας και ζητούν την αποστολή περισσότερων όπλων ή ακόμη και την αποστολή γαλλικού στρατού για να υποστηρίξει τον ουκρανικό στρατό (κάτι που θα ισοδυναμούσε με κήρυξη πολέμου στη Ρωσία). Οι σημερινές «ειρηνιστικές» κίτρινες και γαλάζιες συγκεντρώσεις είναι αρκετά μετριοπαθείς και ήρεμες σε σύγκριση με τις αντιπολεμικές διαδηλώσεις του 2003, στις οποίες, πρέπει να υπενθυμίσουμε, κανένας δεν επιθυμούσε τη νίκη του Ιράκ και κανένας δεν ζητούσε να σταλούν πύραυλοι στη Βαγδάτη για να καταρρίψουν αμερικανικά αεροπλάνα... Πράγματι, ο υποτιθέμενος σκοπός ήταν να νικηθεί η τρομοκρατία, να καταστραφεί το καθεστώς του Μπάαθ και να μετατραπεί το Ιράκ σε δημοκρατία. Σαν μια πλοκή με υπερβολικά πολλές ανατροπές.

Γιατί πόλεμος;

– Αυτός είναι ένας αντιφασιστικός πόλεμος.

– Αυτός είναι ένας πόλεμος. Με τις βαθιές του ρίζες, τα ιστορικά του κίνητρα και τις αιτίες του. Τον εθνικισμό, τη συνθήκη των Βερσαλλιών, τον ανταγωνισμό μεταξύ των επεκτατικών δυνάμεων.

Louis Mercier-Vega⁴

Γιατί η Ρωσία προχώρησε σε ένα στρατιωτικό εγχείρημα με πιθανές καταστροφικές συνέπειες και για την ίδια; Πού εντοπίζεται το συμφέρον της;

³ Επιστολή του Μαρξ στον Κούγκελμαν, 27 Ιουλίου 1871.

⁴ Louis Mercier-Vega (1914-1977), Βέλγος συνδικαλιστής και αναρχικός, πολέμησε με τη φάλαγγα Ντουρούτι. Απόσπασμα από το βιβλίο του *La Chevauchée anonyme*, Éditions Noir, 1978.

Ας αφήσουμε κατά μέρος τις ψυχολογικές ή και παθολογικές εξηγήσεις που συνήθως χρησιμοποιούνται εναντίον του αντιπάλου. Όσο ξεμωραμένος ή διανοητικά μπερδεμένος κι αν είναι ένας πολιτικός ηγέτης, ποτέ δεν κυβερνά μόνος του.

Η ιστορία μας θυμίζει ότι η έναρξη ενός πολέμου μπορεί να μοιάζει με μια πράξη τρέλας, αλλά στην πραγματικότητα, σε μια συγκεκριμένη στιγμή, φαίνεται να είναι η πιο «συνετή» επιλογή για ένα κράτος. Η λογική και τα συμφέροντα των άρχουσων τάξεων διαφέρουν πολύ από αυτά των απλών ανθρώπων και των προλετάρων. Είναι απίθανο να μάθουμε ποτέ τους ακριβείς αρχικούς ρωσικούς πολεμικούς στόχους.

Πρώτον, η φύση και η έκταση της επιχείρησης αιφνιδίασαν σχεδόν όλους τους παρατηρητές και τους ειδικούς. Παρόλο που υπήρχε άμεσος κίνδυνος εισβολής, παρόλο που προετοιμαζόταν (όλα τα γενικά επιτελεία έχουν σχέδια έκτακτης ανάγκης για διαφορετικές καταστάσεις) και προηγήθηκαν τεράστιοι ελιγμοί στη Λευκορωσία, δεν είναι βέβαιο ότι η επιχείρηση ήταν πραγματικά αποφασισμένη, και ακόμη λιγότερο ότι ήταν εκ των προτέρων καθορισμένη η ημερομηνία έναρξής της: θα μπορούσε κάλλιστα να έχει επιβληθεί στους Ρώσους ηγέτες από την πολύπλοκη και τελικά μοιραία δυναμική της αντιπαράθεσης μεταξύ του NATO και της Ρωσίας, ειδικά από το 2014 και μετά, και πιο συγκεκριμένα από τις ακόλουθες πλευρές της:

- την αντιπαλότητα μεταξύ των ΗΠΑ και της Ρωσίας όσον αφορά τον ενεργειακό εφοδιασμό της Ευρώπης,
- τη μεγαλύτερη ανάπτυξη στρατευμάτων του NATO στην περιοχή (χώρες της Βαλτικής, Πολωνία και Ρουμανία),
- την αύξηση των παραδόσεων όπλων στην Ουκρανία το 2021, της οποίας η αυξανόμενη στρατιωτική ισχύς θα μπορούσε να της επιτρέψει σε κάποιο απροσδιόριστο κοντινό μέλλον να ανακαταλάβει το αποσχισθέν Ντονμπάς, ή τουλάχιστον να αποτρέψει με επιτυχία την επόμενη ρωσική επέμβαση,
- την εξέλιξη και την αποτυχία των διαπραγματεύσεων για το καθεστώς της Ουκρανίας (ουδετερότητα; αποστρατιωτικοποίηση; ένταξη στο NATO;) και του Ντονμπάς (αυτονομία; ανεξαρτησία;), μέχρι τις τελευταίες εβδομάδες πριν από την επίθεση,
- την ώρα που οι ΗΠΑ κατήγγειλαν την επικείμενη απειλή μιας ρωσικής εισβολής, ο Τζο Μπάιντεν δήλωνε στις 25 Ιανουαρίου: «Δεν έχουμε καμία πρόθεση να στείλουμε αμερικανικές δυνάμεις ή δυνάμεις του NATO στην Ουκρανία», κάτι που σε διπλωματικό επίπεδο μπορεί να ερμηνευτεί ως έλλειψη οποιασδήποτε εγγύησης,
- την εμφανή αδυναμία και διαίρεση μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών, οι οποίες φάνταζαν πολύ εξαρτημένες από τη Ρωσία για να επιβάλουν περαιτέρω κυρώσεις στην οικονομία της,
- στοιχεία που μας διαφεύγουν σήμερα – ορισμένοι ειδικοί αναφέρουν μια πιθανή στροφή της Ρωσίας γύρω στις 21-23 Φεβρουαρίου,
- ένα παράθυρο ευκαιρίας που φάνηκε να κλείνει: «Ή τώρα ή ποτέ!».

Η εισβολή αρχικά συζητήθηκε ως υπόθεση, προβλήθηκε ως απειλή σε ένα διπλωματικό πόκερ και πιθανότατα αποφασίστηκε, στη συνέχεια αναβλήθηκε, ίσως περισσότερες από μία φορές: η τελική απόφαση ελήφθη πιθανότατα την τελευταία στιγμή, αφού είχαν χαθεί αρκετές εβδομάδες, γεγονός

που εξηγεί το γιατί δεν αποφεύχθηκαν οι αντίξοες καιρικές συνθήκες που επικρατούν κατά την λασπώδη περίοδο της Ρασπούτιτσας.⁵

Εξέλιξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων

«Κανένα σχέδιο δεν μπορεί να μείνει αλώβητο στην πρώτη του συνάντηση με τον εχθρό». Μόλτκε, Πρώσος στρατάρχης, 1800-1880

Οι «καλά πληροφορημένοι» ειδήμονες αρχικά σάστισαν από το γεγονός ότι δεν προηγήθηκαν της χερσαίας επίθεσης πολύωροι αεροπορικοί βομβαρδισμοί και πλήγματα με βαλλιστικούς πυραύλους και πυραύλους κρουζ εναντίον ουκρανικών στρατώνων, αεροδρομίων, αντιαεροπορικών συστημάτων και ραντάρ. Αντιθέτως, ο αμερικανικός στρατός και οι ευρωπαϊκοί βοηθητικοί του στρατοί σπάνια τολμούν να εισέλθουν στο πεδίο της μάχης πριν βομβαρδίσουν εχθρικές θέσεις και πόλεις για εβδομάδες, ενίοτε και για μήνες (Ιράκ, 1991, Σερβία, 1999, Ιράκ, 2003, Μοσούλη, 2017 κ.ά.) Αυτό που πραγματικά διαφοροποιεί αυτούς τους στρατούς είναι η αντίστοιχη σχέση τους με τον θάνατο, δηλαδή τη ζωή των στρατιωτών τους.

Οι ειδικοί εξεπλάγησαν επίσης από το πόσο τολμηρό ήταν το αρχικό σχέδιο – που δεν διέφερε από ένα ριψοκίνδυνο ρίξιμο των ζαριών σε ένα επιτραπέζιο πολεμικό παιχνίδι. Πιθανότατα ο στόχος ήταν να αναγκαστεί η Ουκρανία να συνθηκολογήσει εντός λίγων ημερών μετά από μια μεγάλης κλίμακας επιχείρηση με ελικόπτερα εναντίον ενός αεροδρομίου στα προάστια του Κιέβου, που θα κατέληγε στην επέμβαση των τεθωρακισμένων, την κατάληψη της πρωτεύουσας και την πτώση της κυβέρνησης. Στην πραγματικότητα, οι αλεξιπτωτιστές κατάφεραν να καταλάβουν το αεροδρόμιο, αλλά αποκρούστηκαν από μια αντεπίθεση και η επιχείρηση απέτυχε. Εν τω μεταξύ, σε διάφορα σημεία, φάλαγγες τεθωρακισμένων οχημάτων πέρασαν τα σύνορα και διείσδυσαν στη χώρα, αν και με ελάχιστη προφύλαξη ή προστασία, χωρίς τακτική αεροπορική υποστήριξη και, το σημαντικότερο, χωρίς προηγούμενη υποστήριξη από το πυροβολικό, γεγονός που προκάλεσε έκπληξη: ο ρωσικός στρατός ακολουθεί συνήθως τη σοβιετική παράδοση της «εκτεταμένης χρήσης πυροβολικού» και της «αεροπορικής επίθεσης με βόμβες ελεύθερης πτώσης», εξηγεί ο στρατιωτικός αναλυτής Michel Goya. Επίσης, δεν υπήρξε καταστροφή στρατηγικών θέσεων, ούτε διακοπή των δικτύων επικοινωνίας ή του ηλεκτρικού δικτύου (στη Σερβία το 1999, το NATO στόχευσε γέφυρες και σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής). Ό,τι κι αν λένε τα δυτικά μέσα ενημέρωσης, κατά τις δύο πρώτες εβδομάδες η Ρωσία επέδειξε μια στοιχειώδη «αυτοσυγκράτηση». Εν μέρει ο λόγος ήταν η βούληση να μην επιτρέψουν στα παγκόσμια μέσα ενημέρωσης να δώσουν μια πολύ αρνητική εικόνα για την επιχείρηση και να διαφυλάξουν τις υποδομές της χώρας και τις βαριές βιομηχανίες αγαθών στις περιοχές που η Ρωσία επιθυμούσε να ενσωματώσει. Η κύρια αιτία, ωστόσο, ήταν η επιθυμία να μην αποξενωθεί ο ρωσόφωνος λαός, ο οποίος οι εισβολείς ήλπιζαν ότι θα τους υποδεχόταν φιλικά, πόσο μάλλον που ο υποτιθέμενος σκοπός της επιχείρησης ήταν η απελευθέρωση της Ουκρανίας από τον ναζιστικό ζυγό.

Η στρατηγική αυτή απέτυχε. Οι ρωσικές μυστικές υπηρεσίες είχαν παρερμηνεύσει εντελώς την κατάσταση. Ο πληθυσμός ήταν εχθρικός και μάλιστα προέβαλε αυθόρμητη ένοπλη αντίσταση, ρίχνοντας ενίοτε αυτοσχέδιες βόμβες μολότοφ. Εκτός αυτού, οι εισβολείς αντιμετώπισαν έναν πολύ πιο αποφασισμένο ουκρανικό στρατό από ό,τι αναμενόταν. Δεν μπόρεσαν να επωφεληθούν από το

⁵ (σ.τ.μ.) «Ρασπούτιτσα» (κυριολεκτικά «εποχή χωρίς δρόμους») είναι ο όρος που χρησιμοποιείται στη Ρωσία και την Ουκρανία για την περιγραφή της λάσπης που αφήνουν πίσω τους τα χιόνια που λιώνουν την άνοιξη.

όποιο στοιχείο αιφνιδιασμού: εβδομάδες ελιγμών στη Λευκορωσία είχαν βέβαια θέσει τους Ουκρανούς σε κατάσταση συναγερμού, και τους δίνονταν λεπτομερείς πληροφορίες για την επικείμενη επιχείρηση από τις αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες, ώστε να είναι έτοιμοι για τη μάχη, διασπείροντας στον χώρο στρατιώτες και υλικά ώστε να περιορίσουν τον αντίκτυπο των πρώτων ρωσικών βομβαρδισμών.

Αντί να προελάσουν σε ανοιχτό πεδίο, οι ρωσικές φάλαγγες αρμάτων μάχης και τα φορτηγά ανεφοδιασμού ήρθαν αντιμέτωπες με άγριο αντάρτικο: αποτελούσαν πρωταρχικούς στόχους, όχι τόσο για τους ένοπλους πολίτες όσο για μικρές μονάδες στρατιωτών που χρησιμοποιούσαν φοβερούς αντιαρματικούς πυραύλους (το αμερικανικό Javelin ή το σουηδικό NLAW) και μη επανδρωμένα επιθετικά drones (το τουρκικό Bayraktar). Η προέλαση του στρατού φαίνεται ότι επιβραδύνθηκε επίσης από την έλλειψη καυσίμων, τροφίμων, ίσως και πυρομαχικών, δηλαδή από ανεπαρκή εφοδιασμό ή ενδεχομένως από κακή προετοιμασία. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα σχετικά πεσμένο μαχητικό φρόνημα, ιδίως μετά από εβδομάδες εξαντλητικών ελιγμών.

Όταν πέρασε ένα δεκαπενθήμερο με το λιώσιμο του πάγου και τους δρόμους να γεμίζουν λάσπη, οι γραμμές του μετώπου άρχισαν να παγιώνονται και οι επιτιθέμενοι άρχισαν να επιδεικνύουν πολύ λιγότερη μετριοπάθεια στον βομβαρδισμό των προαστίων των πολιορκημένων πόλεων όπου είχε τοποθετηθεί το ουκρανικό πεζικό. Η ρωσική πολεμική αεροπορία παρέμεινε μάλλον ανενεργή: προφανώς, διέθετε ελάχιστα πυρομαχικά ακριβείας, οπότε έπρεπε να επιχειρεί σε συνθήκες άμεσης ορατότητας, αλλά ο καιρός ήταν κακός και ο ουρανός συννεφιασμένος, γεγονός που υποχρέωνε τα αεροπλάνα να πετούν εντός της εμβέλειας των ουκρανικών Manpads (φορητοί πύραυλοι εδάφους-αέρος) με αποτέλεσμα να καταρριφθούν αρκετά αεροπλάνα. (Μέχρι τις 23 Φεβρουαρίου 2022, ειδικές δυνάμεις των ΗΠΑ, της Βρετανίας και του Καναδά βρίσκονταν στη χώρα, εκπαιδύοντας τους ντόπιους στρατιώτες στη χρήση αυτών των όπλων: έφυγαν λίγες ώρες πριν από τη ρωσική επίθεση, αλλά είναι γνωστό ότι διαγράφονται από τους καταλόγους και αποκτούν προσωρινά νέα εθνικότητα, την ουκρανική στην προκειμένη περίπτωση). Η στρατιωτική προσπάθεια της Ουκρανίας υποστηρίχθηκε σύντομα σθεναρά από το NATO, το οποίο βοήθησε με την παροχή εξοπλισμού (προμηθεύοντας όλο και περισσότερα όπλα και υλικά), εκπαίδευσης (στη χώρα και στο εξωτερικό), διαχείρισης (Αμερικανοί εθεάθησαν να επιβλέπουν και να ελέγχουν την εγγραφή ξένων εθελοντών στον ουκρανικό στρατό). Η βοήθεια του NATO περιλαμβάνει επίσης την παροχή πληροφοριών: φυσικά από δυτικούς κατασκοπευτικούς δορυφόρους, αλλά και από αεροπλάνα ηλεκτρονικής κατασκοπίας ή drones που διασχίζουν τα ουκρανικά σύνορα και τις ρωσικές ακτές, παρέχοντας στο Κίεβο κρίσιμες πληροφορίες για τις μάχες σε πραγματικό χρόνο.

Κατά την περίοδο που τα δυτικά μέσα ενημέρωσης τόνιζαν το γεγονός ότι οι Ρώσοι έβαλαν στόχο σχολεία, νοσοκομεία, μαιευτήρια, παιδικούς σταθμούς... στην πραγματικότητα οι εισβολείς δυσκολεύονταν να επικρατήσουν επί των ουκρανικών δυνάμεων. Είναι στη φύση του σύγχρονου πολέμου να διεξάγεται σε αστικές περιοχές, όπου ζουν και εργάζονται άμαχοι. Όταν ο ουκρανικός στρατός παίρνει πίσω μια κατοικημένη περιοχή από τους Ρώσους, χρησιμοποιεί τις ίδιες μεθόδους με αυτούς, με τον ίδιο σχεδόν εξοπλισμό (πλην της αεροπορίας) και με το ίδιο περίπου δόγμα.

Σύντομα επικράτησε ευρέως η άποψη ότι οι Ρώσοι έχαναν ή είχαν περιέλθει σε αδιέξοδο, αλλά εδώ τίθεται το ερώτημα: σε τι στόχευε αρχικά το Κρεμλίνο; Υπάρχει διαφορά μεταξύ πολιτικών και στρατιωτικών στόχων: οι δεύτεροι πρέπει να είναι ευρύτεροι από τους πρώτους, προκειμένου να επιτευχθεί ο έλεγχος εδαφών που θα χρησιμεύσουν ως διαπραγματευτικά χαρτιά όταν έρθει η ώρα των διαπραγματεύσεων. Η κατάληψη ολόκληρης της Ουκρανίας δεν είναι πιθανώς ο ρωσικός στόχος: η κατάληψη ολόκληρης της χώρας θα ήταν πολύ δαπανηρή και πολύ περίπλοκη, ενώ θα ήταν πιο λογικό να περιοριστεί η Ουκρανία στα δυτικά της τμήματα (έστω και

για να υποδεχθεί εκατομμύρια πρόσφυγες και εκτοπισμένους πληθυσμούς εχθρικούς προς τη Ρωσία). Η προσάρτηση νέων επαρχιών (τα δυτικά σύνορα του Δνειπερου, καθώς και μέρος ή ολόκληρη η ακτή της Μαύρης Θάλασσας) είναι πιο πιθανή – και αυτό είναι που το Κρεμλίνο επιθυμεί λίγο πολύ ανοιχτά. Σε κάθε περίπτωση, και εφόσον δεν θέλει να ρισκάρει να ταπεινωθεί στα μάτια του κόσμου και του ίδιου του πληθυσμού της, η Ρωσία δεν μπορεί να σταματήσει πριν κατακτήσει ένα ελάχιστο αριθμό στρατηγικών θέσεων. Όπως είπε ο Γάλλος στρατηγός Vincent Desportes στις 3 Μαρτίου 2022:

«Ο Πούτιν βρίσκεται ακριβώς στην κατάσταση του τζογαδόρου. Πόνταρε ένα στοίχημα και αρχικά έχασε. Πόσο θα συνεχίσει να στοιχηματίζει για να μην φύγει με άδειες τσέπες; Σε αυτό καταλήγουν όλα. Και η Δύση πρέπει να καταλάβει ότι ο Πούτιν δεν μπορεί να φύγει με άδειες τσέπες, γιατί αν έχει την αίσθηση ότι κινδυνεύει να φύγει με άδειες τσέπες, θα συνεχίσει να στοιχηματίζει. Αυτή είναι η οφθαλμαπάτη της νίκης που κυριεύει όλους τους ηγέτες που συμμετέχουν σε μια στρατιωτική επιχείρηση».

Στα τέλη Μαρτίου, καθώς ήταν ξεκάθαρο ότι τα ρωσικά στρατεύματα είχαν βαλτώσει, για να αποφύγουν τη δραματική αποτυχία, αποσύρθηκαν από τις περιοχές που είχαν καταλάβει γύρω από το Κίεβο και στο βόρειο τμήμα της χώρας και αναδιπλώθηκαν στα ανατολικά. Τώρα, ο επίσημος πολεμικός στόχος του Κρεμλίνου έχει αλλάξει στην ολοκλήρωση της κατάκτησης του Ντονμπάς και στην εξασφάλιση μιας εδαφικής συνέχειας μεταξύ της περιοχής αυτής και της Κριμαίας, και ενδεχομένως της Υπερδνειστερίας πολύ πιο δυτικά. Έτσι, οι Ρώσοι αναβίωσαν το κλασικό τους δόγμα και έκαναν άφθονη χρήση του πυροβολικού και των αεροπορικών βομβαρδισμών για να προετοιμάσουν το έδαφος. Από τα τέλη Απριλίου προχώρησαν αργά και μεθοδικά. Τόσο η ανθρώπινη όσο και η υλική σύγκρουση έγινε ανελέητη, με τις δυνάμεις κάθε πλευράς να είναι περίπου ίσες. Η Μόσχα έχει κινητοποιήσει μάλλον μικρούς αριθμούς, περίπου 200.000 στρατιώτες σε σύγκριση με 150.000 έως 200.000 Ουκρανούς, αλλά επωφελείται από μια δεδομένη αεροπορική υπεροχή (που περιορίζεται από τους ουκρανικούς πυραύλους εδάφους-αέρος) και από μεγαλύτερη ισχύ πυροβολικού (παρά τις ισχυρές ουκρανικές οχυρώσεις). Εάν δεν μπορέσει να κάμψει την αντίσταση στο Ντονμπάς, η Ρωσία θα πρέπει να αναζητήσει άλλη διέξοδο για να μην χάσει το κύρος της... και μια κατάσταση ανατροπής θα μπορούσε να προκύψει με πιθανές ουκρανικές επιθέσεις εναντίον της Υπερδνειστερίας ή της Κριμαίας. Καθώς πολύ λίγες χώρες φαίνεται να δεσμεύονται στην αποκλιμάκωση, ο κίνδυνος μιας ακραίας κλιμάκωσης έχει γίνει πλέον αρκετά πραγματικός. Είτε στον τρέχοντα πόλεμο είτε σε έναν μεταγενέστερο στην ίδια περιοχή.

Ο λαός αυτοοργανώνεται

Όπως είδαμε, η Ρωσία περίμενε θερμή υποδοχή στις ρωσόφωνες περιοχές της Ανατολής και του Βορρά, αλλά δεν την έλαβε ούτε κατά διάνοια. Τις πρώτες μέρες, η κινητοποίηση του ουκρανικού πληθυσμού σχολιάστηκε πολύ, τόσο από τα αστικά όσο και από τα ριζοσπαστικά μέσα ενημέρωσης. Ωστόσο, φαίνεται ότι βρισκόμαστε μπροστά σε δύο διαφορετικά πράγματα.

Πρώτον, υπήρξε η παροχή στοιχειώδους υλικής αλληλεγγύης για την αντιμετώπιση της καταστροφής: βοήθεια και συμπαράσταση στους πρόσφυγες που έφυγαν από τις εμπόλεμες ζώνες («μόλις έφτασαν από τη διπλανή πόλη και τώρα κάθονται στα κατώφλια των σπιτιών μας, ας κάνουμε κάτι»), παροχή πρώτων βοηθειών σε τραυματίες, διάσωση άλλων που θάφτηκαν κάτω από τα χαλάσματα κ.λπ. Οι άνθρωποι οργανώνονται όπως μπορούν, σε συντονισμό με τις δημόσιες υπηρεσίες ασφαλείας, τις τοπικές αρχές, τις ΜΚΟ ή απλώς με τους γείτονες Αυτό έχει ερμηνευτεί ως ανάδυση της προλεταριακής αυτοοργάνωσης, η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει στη

χειραφέτηση, αν αναπτυσσόταν και εξαπλωνόταν. Μια τέτοια άποψη μας φαίνεται τραβηγμένη: οι δράσεις αυτές εκφράζουν στοιχειώδεις χειρονομίες αλληλοβοήθειας που είναι αρκετά συνηθισμένες μεταξύ των ανθρώπων.

Δεύτερον, υπάρχει μια κινητοποίηση την οποία μπορούμε να ονομάσουμε στρατιωτική, σχετική με τον πόλεμο, επειδή ο στόχος της είναι να αποκρούσει τη ρωσική επίθεση. Και εκεί πάλι υπάρχει αυτοοργάνωση, ιδιαίτερα όπου οι δημόσιες υπηρεσίες είναι ελλιπείς ή υπερφορτωμένες. Καλλιτέχνες δημιουργούν ένα εργαστήριο που κατασκευάζει βόμβες μολότοφ. Εργαζόμενοι ενός εστιατορίου οργανώνουν μια καντίνα για να προμηθεύουν τους στρατιώτες με πακέτα τροφίμων. Η γραμμή παραγωγής ενός εργοστασίου μετατρέπεται για την κατασκευή αντιαρματικών φραγμών. Γυναίκες συγκεντρώνονται για να υφάνουν δίχτυα παραλλαγής. Συνταξιούχοι γεμίζουν σακούλες άμμου. Οι γείτονες στήνουν ένα οδόφραγμα κ.λπ.

Αυτό που εντυπωσιάζει τους ανθρώπους που δεν είναι εξοικειωμένοι με τον πόλεμο (δηλαδή ανθρώπους σαν εμάς) είναι να βλέπουν πολίτες να σχηματίζουν ουρές για να φορέσουν στολή και να ενταχθούν στην Εδαφική Άμυνα (ΕΑ), το τμήμα του ουκρανικού στρατού που αποτελείται από εφέδρους και εθελοντές. Παραδόθηκαν δεκάδες χιλιάδες επιθετικά τυφέκια στον πληθυσμό και οι κρατούμενοι των φυλακών αφέθηκαν ελεύθεροι με αντάλλαγμα τη συμμετοχή τους στις μάχες. Πολύ σύντομα, ωστόσο, ήταν τα όπλα και ο εξοπλισμός που έλειπαν, όχι οι εθελοντές. Στην αρχή, όσοι κατατάσσονταν έπρεπε να εξασφαλίσουν το μεγαλύτερο μέρος του προσωπικού τους εξοπλισμού, και να πληρώσουν γι' αυτόν, αγοράζοντάς τον από καταστήματα με στρατιωτικά είδη (στολή, ζώνες, κράνος, αλεξίσφαιρο γιλέκο κ.λπ.). Όσο για τους υπόλοιπους, κυρίως αυτούς που μπήκαν στη λίστα αναμονής, αν δεν είχαν προηγούμενη στρατιωτική εμπειρία, η κυβέρνηση τους ζητάει πρώτα και κύρια να επιστρέψουν στην εργασία τους – μια άλλη και μάλιστα ουσιαστική μορφή αντίστασης.

Είναι εύκολο να συνειδητοποιήσει κανείς ότι η τακτική αξία τέτοιων μονάδων είναι πράγματι πολύ περιορισμένη. Ο πραγματικός ρόλος της ΕΑ είναι να απαλλάξει τους κατάλληλα εκπαιδευμένους στρατιώτες από τα πιο άχαρα και χρονοβόρα καθήκοντα: φύλαξη γεφυρών και αποθηκών πίσω από τις γραμμές, περιπολίες στις πόλεις, επιβολή απαγόρευσης κυκλοφορίας και πάταξη των πλιατσικολόγων. Αυτό ανοίγει τον δρόμο σε καταχρήσεις και υπερβολές. Τα σημεία ελέγχου και οι έλεγχοι ταυτότητας πολλαπλασιάζονται υπό την εξουσία των γειτόνων, των καταστηματαρχών ή των συναδέλφων στη δουλειά. Οι πολίτες έχουν άγρυπνο μάτι, καταγγέλλουν ύποπτους τύπους και καταδιώκουν υπόπτους (κατασκόπους, σαμποτέρ, φιλορώσους (;)), οι οποίοι συλλαμβάνονται και μεταφέρονται χωρίς κανείς να ξέρει πραγματικά πού για ανάκριση. Καθώς τα δικαστήρια δεν λειτουργούν πλέον, η ΕΑ καταφεύγει συνήθως στην απονομή δικαιοσύνης με συνοπτικές διαδικασίες, ιδίως όσον αφορά τους κλέφτες και τους πλιατσικολόγους (όσοι δεν πυροβολούνται επί τόπου, δένονται σε ένα στύλο στον δρόμο, με το παντελόνι τους κατεβασμένο μέχρι τους αστραγάλους μέσα στο παγωμένο κρύο).

Πιο σημαντικές για εμάς είναι οι πρωτοβουλίες των πολιτών που αποκλείουν δρόμους και κυκλοφοριακούς άξονες, που σταματούν φάλαγγες τανκς με μη βίαιη δράση, όπως συνέβη στο παρελθόν στο Ιράν (1979), στο Πεκίνο (1989) και στη Σλοβενία (1990). Παρόλα αυτά, για άλλη μια φορά, αυτό δεν εκφράζει μια ξεκάθαρη απόρριψη του πολέμου, έναν κάπως αφελή ειρηνισμό, αλλά μάλλον έναν βαθιά ριζωμένο εθνικισμό: οι άνθρωποι δεν φαίνονται να ανεμίζουν λάβαρα ειρήνης, παρά μόνο την ουκρανική σημαία. Η παρούσα κρίση μας δίνει πιθανώς τη δυνατότητα να παρακολουθήσουμε την ολοκλήρωση της δημιουργίας του ουκρανικού έθνους, το τέλος μιας μακράς διαδικασίας που ξεκίνησε με την ανεξαρτησία το 1991: ανεξάρτητα από τις γλώσσες που μιλούν, ένας πληθυσμός αποκτά ξαφνικά συνείδηση της παρελθοντικής και σημερινής

ιδιαιτερότητάς του, πολιτισμικής και ίσως και θρησκευτικής (η ορθόδοξη εκκλησία που εξαρτιόταν από τη Μόσχα διακηρύσσει τώρα την ανεξαρτησία της). Πέρα από τις ταξικές διαφορές, μια εθνική πραγματικότητα ανατέλλει... αν και με ιστορικούς όρους αυτές οι ιδιαιτερότητες μπορούν να χαρακτηριστούν επιφανειακές και δημιουργημένες από το πουθενά χάριν της περίπτωσης, όπως συνέβη όταν η Γιουγκοσλαβία διαλύθηκε τη δεκαετία του 1990. Κάποιοι άνθρωποι το βρίσκουν αυτό αρκετά συγκινητικό, και δεν φαίνεται να ενοχλεί ορισμένους δυτικούς ανθρωπιστές και σοσιαλδημοκράτες που συνήθως είναι έντονα ευαίσθητοι σε οτιδήποτε βρωμάει εθνικό αίσθημα. Ένα εξαιρετικό παράδειγμα δόθηκε από τον Γάλλο σκηνοθέτη Ματιέ Κασοβίτς που δήλωσε σε έναν δημοσιογράφο ότι οι Ουκρανοί, τους οποίους λέει ότι γνωρίζει αρκετά καλά, είναι «*υπερεθνικιστές με την καλή έννοια: είναι υπερήφανοι για τη χώρα τους και θέλουν να την προστατεύσουν απόλυτα*». Το ίδιο ισχύει και για ορισμένους Γάλλους ακροαριστερούς ακτιβιστές που κατά τα λοιπά κρίνουν την απλή παρουσία της τρίχρωμης σημαίας σε μια διαδήλωση ως ένδειξη πρωτοφασισμού. Πράγματι, σύμφωνα με αυτούς, ορισμένοι Ουκρανοί αναρχοσυνδικαλιστές προωθούν πλέον έναν «*δημιουργικό και απελευθερωτικό εθνικισμό*».⁶

Ένα εθνικό αίσθημα που, όπως είναι λογικό, πάει μαζί με την υποστήριξη που παρέχει ο πληθυσμός στον στρατό του, μια ένθερμη και μακροχρόνια υποστήριξη, που συνδυάζεται με ένα είδος αρρενωπότητας το οποίο μοιάζει ελαφρώς εκτός τόπου και χρόνου στη Δυτική Ευρώπη, αλλά το οποίο «*φυσικά*» εξηγεί τη θέληση να πάρει κανείς τα όπλα για να υπερασπιστεί τη χώρα του, ακόμα κι αν «*η εκπαίδευση, η συντήρηση και ο εξοπλισμός της Ουκρανίας, καθώς και οι πιστωτικές απαιτήσεις του ΔΝΤ από το [ουκρανικό] κράτος, είναι η δομική αιτία για το ξεκλήρισμα των νοσοκομείων, των σχολείων και των πανεπιστημίων, καθώς επίσης για την καθήλωση των συντάξεων σε επίπεδο φτώχειας και για το πάγωμα των μισθών του δημόσιου τομέα*» (Γράμμα από την Ουκρανία).⁷ Πρέπει να επαναλάβουμε ότι η υπεράσπιση της χώρας μας είναι η υπεράσπιση των συμφερόντων της «δικής μας» αστικής τάξης έναντι μιας αντίπαλης.

Υπάρχει όμως ένα όριο στο τι μπορεί να επιτύχει η εξύμνηση της γης, του αίματος και της δημοκρατίας. Από τις πρώτες ημέρες της εισβολής, εισήχθη η υποχρεωτική στρατιωτική θητεία, η οποία κατέστησε δυνατή τη στράτευση όλων των ανδρών από 18 έως 60 ετών, καθώς επίσης και η απαγόρευση εξόδου από τη χώρα: φαίνεται ότι δεν θέλουν όλοι οι Ουκρανοί να καταταγούν στο στρατό ή στην ΕΑ. Υπάρχουν φυγόστρατοι και λιποτάκτες, γεγονός που εξηγεί γιατί υπάρχουν συνοριακοί έλεγχοι στα σημεία όπου οι πρόσφυγες εγκαταλείπουν τη χώρα. Άλλοι προσχωρούν προνοητικά στην τοπική τους μονάδα ΕΑ, μακριά από το μέτωπο, για να αποφύγουν την αναγκαστική ένταξή τους σε μάχιμη μονάδα. Δυστυχώς γι' αυτούς, χάρη στο ΝΑΤΟ, ο στρατός εφοδιάζεται πλέον με δεκάδες χιλιάδες κράνη και αλεξίσφαιρα γιλέκα, ώστε να μπορεί να εξοπλίζει περισσότερους νεοσύλλεκτους (και μέλη ΕΑ) και να τους στέλνει στο τρομακτικό ανατολικό μέτωπο... γεγονός που οδηγεί αυτόματα στην αύξηση του αριθμού των αντιρρησιών στον πόλεμο, και μάλιστα πιθανόν στις πρώτες διαδηλώσεις κατά της υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας, στο Χουστ, στα δυτικά της χώρας.

Παρόλα αυτά, μετά από μερικές μάλλον δύσκολες εβδομάδες, η κυβέρνηση ανέκτησε γρήγορα τον έλεγχο, κυρίως, ας το παραδεχτούμε, χάρη στην υποστήριξη των πολιτών της: δεν αυτοοργανώθηκαν ενάντια στο κράτος ή επειδή αυτό απουσίαζε, αλλά για να μην καταρρεύσει

⁶ «Δημιουργικός και απελευθερωτικός εθνικισμός»: παράθεμα από το κείμενο του Perrine Roupin, «L'irruption de la Russie en Ukraine Entretien avec un volontaire de la défense territoriale de Kiev», *Mouvements*, 29 Μαρτίου 2022.

⁷ Andrew, *Γράμμα από την Ουκρανία*, Μεταφράστηκε στα ελληνικά και είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα https://antithesi.gr/?page_id=1005.

κάτω από το χτύπημα των Ρώσων. Αυτή ήταν μια αρκετά «φυσιολογική» αντίδραση σε μια χώρα με έντονο το αίσθημα της εθνικής ενότητας, που ενισχύθηκε από την προπαγάνδα *επί τούτου*. Πράγμα που επιβεβαιώνει για άλλη μια φορά ότι η αυτοοργάνωση δεν είναι *από μόνη της* επαναστατική.

Τι να κάνουμε... βρισκόμενοι υπό βομβαρδισμό;

Δεν βρισκόμαστε στη θέση των Ουκρανών, ούτε των αναρχικών ή των κομμουνιστών που ζουν στην Ουκρανία. Δεν ξέρουμε τι πρέπει να γίνει εκεί, δεν μπορούμε να καταδικάσουμε τη δραστηριότητά τους, γιατί, όποιες κι αν είναι οι ιδέες μας, δεν ξέρουμε πώς θα αντιδρούσαμε εμείς στη θέση τους. Με βάση την εκ των υστέρων ιστορική γνώση, μπορεί να φαίνεται εύκολο να αξιολογήσουμε μια κατάσταση, επειδή γνωρίζουμε πώς εξελίχθηκε και πώς κατέληξε. Αλλά είναι πραγματικά αδύνατο να γνωρίζουμε ποια «διεθνιστική» γραμμή θα είχαμε υιοθετήσει τον Αύγουστο του 1914 ή τον Ιούνιο του 1940. Τούτου λεχθέντος, μήπως οι Ουκρανοί σύντροφοί μας θα έπρεπε να μην υπόκεινται σε κριτική μόνο και μόνο επειδή αυτοί είναι εκείνοι που εμπλέκονται άμεσα; Το τι κάνουν είναι φυσικά δική τους υπόθεση· αλλά ο τρόπος που αντιλαμβάνονται και δικαιολογούν τη δραστηριότητά τους, ο λόγος τους που επαναλαμβάνεται στο εξωτερικό από άλλες ομάδες, αυτός τουλάχιστον χρήζει συζήτησης.

Οι αντιδράσεις των Ουκρανών ριζοσπαστών ακτιβιστών φαίνονται αρκετά διαφορετικές, ακόμη και μερικές φορές αντιφατικές. Λίγοι αντιμιλιταριστές και ειρηνιστές σύντροφοι παραμένουν στις θέσεις του «επαναστατικού ντεφετισμού», αλλά μια τέτοια θέση είναι στην Ουκρανία επικίνδυνη όπως στη Ρωσία, ενώ άλλοι αφοσιώνονται στη βοήθεια προς τους πρόσφυγες και τους τραυματίες.

Έξω από την Ουκρανία, αποτέλεσε σίγουρα έκπληξη το άκουσμα ότι Ουκρανοί αναρχικοί είχαν καταταγεί στον στρατό ή στην ΕΑ. Φαίνεται ότι μερικές ομάδες εκμεταλλεύτηκαν την ευκαιρία της διανομής όπλων για να οργανώσουν μονάδες μάχης. Μια μπροσούρα αναφέρει τη δημιουργία «δύο μονάδων», και περίπου είκοσι ακτιβιστές απεικονίζονται φορώντας στρατιωτική στολή και κρατώντας Καλάσνικοφ μπροστά από μια μαύρη σημαία με ένα άλφα σε κύκλο: η λεζάντα γράφει με επιφύλαξη ότι αυτές οι μονάδες «πιθανόν να έχουν έναν ορισμένο βαθμό αυτονομίας» εντός της ΕΑ, κάτι που πρέπει να διαβαστεί ως βέβαιος βαθμός υποταγής.⁸ Στην πραγματικότητα, μετά από μια σύντομη χαοτική περίοδο, ο στρατός προφανώς προσπάθησε να ελέγξει τις ομάδες των ένοπλων πολιτών, ιδίως αν εξέφραζαν ανοιχτά μια πολιτική ιδεολογία σαφώς ασύμβατη με την κρατική κυριαρχία. Οι στρατιωτικές μονάδες των αναρχικών ή των *antifa* πιθανόν να μην περιλαμβάνουν περισσότερους από μερικές δεκάδες ντόπιους μαχητές (και ενδεχομένως έναν ισάριθμο αριθμό ανθρώπων από τη Δύση) σε εμπόλεμες ζώνες όπου συναντώνται δύο γιγαντιαίοι στρατοί, αποτελούμενοι από εκατοντάδες χιλιάδες άνδρες. (Η λέξη «Άνδρες» ακούγεται σαν ένα παλιομοδίτικο συνώνυμο της λέξης «στρατιώτες», αλλά και οι δύο στρατοί δείχνουν μικρό ενδιαφέρον για τις πρόσφατες εξελίξεις στη Δύση όσον αφορά το φύλο. Με πιθανές σπάνιες εξαιρέσεις στην ΕΑ, οι μαχητές είναι άνδρες, ενώ όσοι εγκαταλείπουν τις εμπόλεμες ζώνες είναι γυναίκες, παιδιά και ηλικιωμένοι). Ας έχουμε κατά νου ότι το περιβόητο τάγμα Αζον –ένα μόνο στρατιωτικό παρακλάδι της ουκρανικής ακροδεξιάς μεταξύ πολλών– είναι μια μόνιμη μονάδα ΕΑ, αποτελούμενη από αρκετές χιλιάδες μαχητές, με δικά της τεθωρακισμένα

⁸ Για την αυτονομία των αναρχικών: *Entre deux feux. Recueil provisoire de textes d'anarchistes d'Ukraine, de la Russie et de la Biélorussie à propos de la guerre en cours*, 13 Μαρτίου, 2022.

οχήματα και άρματα μάχης (τα περισσότερα από αυτά καταστράφηκαν κατά τη διάρκεια της πολιορκίας της Μαριούπολης).

Τα πρώτα βίντεο με τους ντόπιους να στήνουν ενέδρες και να κατατροπώνουν τις ρωσικές φάλαγγες δημιούργησαν την ψευδαίσθηση ότι, καθώς το ουκρανικό κράτος κατέρρεε, ο ρωσικός στρατός θα αντιμετωπιζόταν από ένα τεράστιο λαϊκό αντάρτικο αποτελούμενο από αυτόνομες ομάδες που δρούσαν η καθεμία στη δική της περιοχή: ομάδες σίγουρα κυρίως πατριωτικές, αλλά μέσα στις οποίες οι αναρχικοί θα μπορούσαν τελικά να καταφέρουν να διαδραματίσουν έναν σημαντικό ρόλο...

Αυτό όμως παραβλέπει ότι η ένοπλη αντίσταση μπορεί να είναι επιτυχής μόνο αν είναι δομημένη, πειθαρχημένη, καθώς και χρηματοδοτούμενη και υποστηριζόμενη από άλλα κράτη (εκτός αν ο εισβολέας ή ο κατακτητής βάλλεται εκ των έσω από λιποταξίες και ανταρσίες – κάτι που δεν ισχύει στην περίπτωση του ρωσικού στρατού).

Αυτό που συνέβη ήταν ότι, μετά από λίγες ημέρες μάχης με θεαματικές πράξεις τεχνολογικού αντάρτικου από μικρές μονάδες επαγγελματιών στρατιωτών (ειδικά εκπαιδευμένων από τους Αμερικανούς), οι συγκρούσεις πολύ γρήγορα πήραν μια πιο κλασική μορφή: τη μορφή της αντιπαράθεσης μεταξύ μεγάλων βαριά οπλισμένων μονάδων, στην οποία ο συντονισμός, η μετακίνηση, οι μάχες πυροβολικού και η προμήθεια πυρομαχικών και καυσίμων παίζουν ζωτικό ρόλο. Τι απέγιναν οι αναρχικές «διμοιρίες» μέσα σε μια τέτοια δίνη; Είναι απίθανο αυτή η εξέλιξη να τους βοήθησε να αποκτήσουν μεγαλύτερη αυτονομία.

Γιατί λοιπόν επέλεξαν να καταταγούν; Σε διάφορα κείμενα, Ουκρανοί αναρχικοί και ριζοσπάστες εξηγούν την επιθυμία τους να «παίξουν ρόλο» στην πορεία των γεγονότων, να είναι έτοιμοι «σε περίπτωση που...», να αποφύγουν την αποκοπή τους από την υπόλοιπη κοινωνία :

*«Αν μείνουμε μακριά από τις συγκρούσεις μεταξύ κρατών, μένουμε μακριά από την πραγματική πολιτική. Αυτή είναι μια από τις σημαντικότερες κοινωνικές συγκρούσεις που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή μας σήμερα. Αν απομονωθούμε από αυτή τη σύγκρουση, απομονωνόμαστε από την τρέχουσα κοινωνική διαδικασία. Πρέπει λοιπόν να είμαστε μέρος της με τον έναν ή τον άλλο τρόπο».*⁹

Αυτό το κείμενο και παρόμοια κείμενα θέλουν να εξηγήσουν την αναγκαιότητα της υπεράσπισης της «κοινωνίας», φυσικά όχι της υπεράσπισης του κράτους, και όταν κάποιος αναρχικός παραδέχεται ότι έχουν αναστείλει τον αγώνα κατά του κράτους, λένε ότι είναι μόνο για λίγο, μέχρι να έρθει η ώρα να ξαναρχίσουν να αγωνίζονται μετά τον πόλεμο. Πρώτα ας κερδίσουμε τον πόλεμο, μετά θα επιστρέψουμε στην επαναστατική δράση... Το έχουμε ξανακούσει αυτό. Φαίνεται ότι δεν έχουν αντληθεί διδάγματα από τον ρωσικό ή τον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο. Κάποιοι δικαιολογούν τη συμμετοχή τους στην αντιρωσική προσπάθεια αναφερόμενοι στους πολέμους που προηγήθηκαν της Παρισινής Κομμούνας ή των ρωσικών επαναστάσεων του 1905 και 1917, ή ακόμα και στον υποτιθέμενο ρόλο της σύγκρουσης στο Αφγανιστάν στην κατάρρευση της ΕΣΣΔ. Όπως και να έχει, για να προκαλέσει επανάσταση η εξέλιξη ενός πολέμου, και κυρίως τα επακόλουθά του, είναι απαραίτητο να ωριμάζει μια επαναστατική κατάσταση. Σε αυτό δεν υπάρχει κανένας ντετερμινισμός. Επιπλέον, τίποτα δεν αποδεικνύει ότι η ενεργός συμμετοχή στη σύγκρουση, πόσο μάλλον η προσχώρηση στον ένα στρατό εναντίον του άλλου, μπορεί να συμβάλει σε αυτή την ωρίμανση..

«Ιστορικά, η συντριπτική πλειοψηφία των προλετάρων, με αφορμή κάθε πολεμική σύγκρουση, στοιχίζεται πίσω από το εθνικό της κεφάλαιο και το ιμπεριαλιστικό μπλοκ στο οποίο

⁹ Roupin, ό.π.

ανήκει (στην εποχή του ιμπεριαλισμού, όλα τα εθνικά κεφάλαια είναι εν δυνάμει ιμπεριαλιστικά, όπως και κάθε πόλεμος είναι εξ ορισμού ιμπεριαλιστικός). Μόνο όταν η σύγκρουση τραβήξει σε μακρός —πέρα από τις προβλέψεις των ίδιων των κυβερνήσεων που την προωθούν— σε σημείο που να έχει σοβαρές επιπτώσεις στις συνθήκες διαβίωσης και εργασίας, αντιτάσσεται περισσότερο ή λιγότερο σθεναρά...».¹⁰

Δεν χρειάζεται να επισημάνουμε ότι η ιστορία της ανθρωπότητας βρίθει πολέμων που σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις είχαν καταστροφικές συνέπειες για τους προλετάριους.

Θα μπορούσε η εκτεταμένη δυσaréσκεια ή η εξέγερση των προλετάρων να προκαλέσει την κατάρρευση του ρωσικού στρατού και στη συνέχεια του καθεστώτος; Στην αρχή της εισβολής, το χαμηλό ηθικό των στρατευμάτων οδήγησε ορισμένους παρατηρητές να πιστέψουν ότι οι άνεμοι της ανταρσίας έπνεαν πάνω από τον εκστρατευτικό ρωσικό στρατό, κάτι που δεν ίσχυε. Η υποχώρηση από το Κίεβο εξελίχθηκε με ομαλό τρόπο και η επίθεση στο Ντονμπάς τον Απρίλιο αποδεικνύει ότι οι αμφιταλαντεύσεις και τα λάθη των πρώτων εβδομάδων έχουν διορθωθεί.

Ειρηνιστικές διαμαρτυρίες έχουν βέβαια πραγματοποιηθεί σε αρκετές ρωσικές πόλεις, αλλά ένα μεγάλο μέρος της κοινής γνώμης (ακόμη και ορισμένα κόμματα της αντιπολίτευσης) υποστηρίζουν την εισβολή. Ως γνωστόν, ο εξωτερικός πόλεμος είναι γενικά ένας καλός τρόπος για να συσπειρωθούν οι πολίτες γύρω από την κυβέρνηση και να αποσπαστεί η προσοχή τους από τα κοινωνικά δεινά υπό έναν καταϊγισμό προπαγάνδας (όπως συνέβη με τον πόλεμο στη Λιβύη το 2011). Σε αυτή την περίπτωση, οι οικονομικές κυρώσεις φτωχοποιούν τον πληθυσμό, αλλά συχνά ενισχύουν και το εθνικό αίσθημα και συνεπώς το καθεστώς (π.χ. στην Κούβα, το Ιράκ κ.λπ.). Παρόλα αυτά, αν ο πόλεμος τραβήξει σε τέτοιο βαθμό ώστε να αποδυναμωθεί η κυβέρνηση και ξεσπάσει λαϊκή εξέγερση, και αν η καταστολή αποδειχθεί αναποτελεσματική, η άρχουσα τάξη θα προσπαθήσει να εκτρέψει τη δυσaréσκεια προς μια πολιτική εναλλακτική λύση: είτε μια πιο ακραία πολιτική (τα γεράκια του Κρεμλίνου θρηνούν για την έλλειψη αποφασιστικότητας στη διεξαγωγή του πολέμου), είτε ένα πιο δημοκρατικό καθεστώς (χωρίς όμως να φτάσει στο σημείο να αντικαταστήσει τον Πούτιν με τον αγαπημένο της Δύσης Αλεξέι Ναβάλνι).

Μια λαϊκή εξέγερση στην Ουκρανία φαίνεται ακόμη πιο απίθανη. Όπως εξηγήθηκε προηγουμένως, οι πολίτες αυτοοργανώνονται στη βάση του εθνικού αισθήματος. Αυτό σταθεροποιεί το κράτος, όπως ακριβώς νομιμοποιείται περισσότερο η κυβέρνηση χάρη στη διαχείριση της κρίσης από την πλευρά της. Μια μεγάλη λαϊκή δυναμική που ενισχύει το αίσθημα του εθνικού ανήκειν είναι από τη φύση της διαταξική και αντεπαναστατική.

Είναι δύσκολο να προβλεφθεί κατά πόσο ο πόλεμος θα προωθήσει μια πιο δημοκρατική Ουκρανία (δηλαδή, περισσότερα δικαιώματα για το κοινοβούλιο και τους τοπικούς θεσμούς). Μέχρι τώρα, έχουμε δει μια πραγματική στρατιωτικοποίηση της κοινωνίας, λογοκρισία στα μέσα ενημέρωσης, απαγόρευση της αριστερής αντιπολίτευσης και κυνήγι των αρνητών της επιστράτευσης. Οι εθνικιστικές και αντιδραστικές δυνάμεις έχουν τον άνεμο στα πανιά τους – κάτι που δεν είναι πρωτόγνωρο στην Ουκρανία. Αν ο Ανατόλ Φρανς ζούσε ακόμα, θα μπορούσε να συνοψίσει την κατάσταση όπως ακριβώς το έκανε πριν από έναν αιώνα:

«Νομίζεις ότι πεθαίνεις για την πατρίδα σου` πεθαίνεις όμως για τους βιομήχανους». (Έγραψε επίσης: «Ένας λαός που ζει υπό τη διαρκή απειλή του πολέμου και της εισβολής είναι πολύ εύκολο να κυβερνηθεί»).

¹⁰ Il Lato Cattivo, Ukraine «Du moins, si l'on veut être matérialiste», <https://dndf.org/?p=19975>.

Γνωρίζοντας ότι ο ρόλος που έπαιξαν οι αναρχικοί και οι ριζοσπάστες στη σύγκρουση δεν είναι μεγάλος, ο αναγνώστης θα μπορούσε να αναρωτηθεί γιατί αφιερώνουμε τόσο πολύ χώρο σε αυτό το ζήτημα.

Πρώτον, η σημασία ενός θέματος δεν κρίνεται από τον αριθμό των ατόμων που εμπλέκονται. Δεύτερον, πολλά μέσα ενημέρωσης, συμπεριλαμβανομένων των κυρίαρχων αστικών μέσων ενημέρωσης, και φυσικά τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, αναφέρονται σε αυτή τη στράτευση. Εκείνοι οι ριζοσπάστες ακτιβιστές που δρουν υπέρ του ουκρανικού στρατού δηλώνουν ευθαρσώς την εμπλοκή τους και το μήνυμά τους προφανώς βρίσκει ανταπόκριση στη Γαλλία και σε άλλες χώρες. Στο άμεσο μέλλον, δεν αποκλείεται η φιγούρα του αναρχικού μαχητή στην Ουκρανία να γίνει σημείο αναφοράς για τον πολιτικό ριζοσπαστισμό, εφάμιλλο του Κούρδου στρατιώτη στη Ροτζάβα. Περιττό να πούμε ότι πρόκειται για άλλη μια θλιβερή πηγή σύγχυσης.

Τι να κάνουμε... εκτός Ουκρανίας;

«Πάνω απ' όλα, μην παρασυρθείτε από την άμεση εικόνα των γεγονότων, από την προπαγάνδα, από την ευκολία της απλοποίησης. Υπάρχουν στιγμές που δεν μπορούμε να ελέγξουμε την πορεία των πραγμάτων. Καλύτερα να το ξέρουμε και να μην κρύβουμε την αδυναμία μας με συνθηματολογία ή, ακόμα χειρότερα, με το να ανέβουμε σε μια βάρκα που δεν είναι δική μας».

Louis Mercier-Vega

Με τον κίνδυνο να φανούμε αρνητικοί, ας παραδεχτούμε ότι υπάρχουν λίγα πράγματα που μπορούμε πρακτικά να κάνουμε. Η πιο κλασική στάση, η πιο σύμφωνη με τις δοκιμασμένες αρχές του επαναστατικού ντεφетиισμού, τουλάχιστον για όσους πιστεύουν ότι οι προλετάριοι δεν έχουν πατρίδα, θα ήταν να αγωνιστούμε εδώ ενάντια στην ίδια μας την αστική τάξη. Αυτό θα είχε νόημα σε εμπλεκόμενες στον πόλεμο χώρες όπως η Γαλλία, η Γερμανία, η Βρετανία ή οι ΗΠΑ. Μια τέτοια επαναστατική διεθνιστική θέση υποστηρίζεται τώρα από διάφορους αναρχικούς, υπεραριστερούς, ελευθεριακούς κομμουνιστές ή ακόμα και από κάποιους τροτσικιστές, αλλά δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι τη συμμερίζεται η πλειοψηφία των ακτιβιστών ή των ανθρώπων που συμμετέχουν στους «κοινωνικούς αγώνες». Γνωρίζουμε πολύ καλά την παρούσα κατάσταση της ταξικής πάλης στη Γαλλία (και αλλού), και πώς αυτή γεννά ένα αίσθημα αδυναμίας, απελπισίας και αποπροσανατολισμού. Στην πραγματικότητα, φαίνεται ότι όσο πιο ζοφερή είναι η κατάσταση, τόσο πιο πιεστική γίνεται η ανάγκη για δράση: οι άνθρωποι θέλουν να είναι αποτελεσματικοί, να «επηρεάσουν» τον πραγματικό κόσμο... ενώ στην πραγματικότητα ίσως το επαναστατικό κίνημα δεν είχε ποτέ τόσο μικρή επίδραση στα γεγονότα. Αυτό εξηγεί την ελκυστικότητα των μακρινών αγώνων και την πίεση να πάρει κανείς θέση, η οποία συνεπάγεται συμβιβασμούς και επιφέρει είτε ενοχές, είτε την ηθική υποχρέωση να βοηθήσει «αυτούς που κάνουν κάτι», ό,τι κι αν είναι αυτό.

(Στις τελευταίες γαλλικές προεδρικές εκλογές, όταν κάποιος ριζοσπάστης κάλεσαν σε ψήφο υπέρ ενός αριστερού υποψηφίου, κάποιος αντέδρασε με ένα καυστικό σχόλιο στο Twitter, το οποίο θα μπορούσε να εφαρμοστεί σε αρκετές από τις πολιτικές τοποθετήσεις για τον πόλεμο της Ουκρανίας: «Αυτοί οι τύποι νομίζουν ότι το κάλεσμά τους για μια τέτοια ψηφοφορία αποτελεί ρήξη με τον συνήθη ακτιβισμό τους, ενώ είναι απλώς η κορύφωσή του». Πραγματικά καυστικό.)

Τι να κάνουμε λοιπόν; Το να ζητάμε από το NATO να προμηθεύσει όπλα, όπως έκαναν κάποιος ελευθεριακοί στην περίπτωση της Ροτζάβα, δεν έχει πολύ νόημα: όπλα παραδίδονται σε αφθονία και πιστώνονται δισεκατομμύρια δολάρια. Ομοίως, το να ζητήσουμε να σταλούν Γάλλοι

στρατιώτες στο πεδίο της μάχης, όπως θα ήθελαν κάποιοι ανθρωπιστές, καθώς και να επιβάλουμε μια ζώνη απαγόρευσης πτήσεων, θα ισοδυναμούσε με την κήρυξη πολέμου στη Ρωσία.

Η πίστη στο Καλό που μάχεται με το Κακό (με έναν ακόμη πιο χονδροειδή τρόπο από ό,τι στα μυθιστορήματα του J.R.R. Tolkien) οδηγεί λογικά στην ανάγκη ύπαρξης ισχυρών καλών στρατών ικανών να υπερασπιστούν τη δημοκρατία και τις «αξίες μας», που στον πραγματικό κόσμο σημαίνει το NATO. Αυτό συνοδεύεται από το αίτημα για σημαντική αύξηση του αμυντικού προϋπολογισμού και για ένα ισχυρό καινοτόμο στρατιωτικο-βιομηχανικό σύμπλεγμα που μπορεί να ξεπεράσει τους Ρώσους και Κινέζους αντιπάλους του. Όποιος επιθυμεί τον σκοπό πρέπει να επιθυμήσει και τα μέσα.

(Μιλώντας για αξίες, σε σύγκριση με τη σεξιστική ρατσιστική ομοφοβική Ρωσία, το NATO μπορεί εύκολα να περάσει ως φιλικό προς τα ΛΟΑΤ άτομα. Αφήστε τους συμμάχους να μιλήσουν οι ίδιοι για τον εαυτό τους: «*Το NATO είναι προσηλωμένο στη διαφορετικότητα. Η πολιτική του οργανισμού απαγορεύει αυστηρά τις διακρίσεις με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό, καθώς και το φύλο, τη φυλή ή την εθνική καταγωγή, τη θρησκεία, την εθνικότητα, την αναπηρία ή την ηλικία. Το NATO πρωτοστάτησε επίσης παγκοσμίως στην αναγνώριση του γάμου μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου. Ο οργανισμός επέκτεινε τα ίσα συζυγικά οφέλη στα ομόφυλα ζευγάρια τον Ιούλιο του 2002, σε μια εποχή που μόνο μια χώρα στον κόσμο –οι Κάτω Χώρες– αναγνώριζε τον γάμο μεταξύ ομοφύλων*».¹¹ Όσον αφορά τα δικαιώματα των γυναικών, όμως, οι Ουκρανές γυναίκες πρόσφυγες στην Πολωνία συνειδητοποιούν ότι η χώρα αυτή έχει πρόσφατα αυστηροποιήσει την ήδη σχεδόν πλήρη απαγόρευση των αμβλώσεων).

Η «Ιερά Ένωση» του 1914 (πλούσια σε θρησκευτικά υπονοούμενα) είχε ως επίκεντρο την πατρίδα (ή τη μητέρα πατρίδα) και την εθνική υπερηφάνεια: η συναίνεση του 2022 δίνει έμφαση στη δημοκρατία και το κοινό καλό. Αντί για εθνικιστές (ο εθνικισμός έχει κακό όνομα στις μέρες μας), είναι καλύτερο να παρουσιάζονται οι Ουκρανοί πατριώτες ως *μαχητές της ελευθερίας*. Όπως συνέβη στον πόλεμο του Κοσσυφοπέδιου το 1999, αυτή η λογική έχει διαπεράσει ακόμη και τους πιο ριζοσπαστικούς ακτιβιστικούς χώρους (αν και μια μικρή μειοψηφία τάσσεται στο πλευρό της Μόσχας βάσει ενός απλοϊκού αντιαμερικανισμού).

Κάποιοι έχουν επιλέξει να στηρίξουν οικονομικά τους αναρχικούς και τους αντιφασίστες που πολεμούν στις τάξεις του ουκρανικού στρατού: όταν οργανώνουν συναυλίες και εκδηλώσεις αλληλεγγύης, συνήθως υποβαθμίζουν τη στρατιωτική πτυχή του ζητήματος και, πιθανώς ελαφρώς αμήχανα, διαστρεβλώνουν τον λόγο τους για να τον κάνουν να ταιριάζει με την παρούσα πολιτική τους. Το ίδιο ακτιβιστικό περιοδικό που το 2016 κατήγγειλε τη δημιουργία στη Γαλλία μιας Εθνικής Φρουράς Εφέδρων, τώρα εγκρίνει αυτή που υπάρχει στην Ουκρανία. Αντί για «στρατό» και «στρατιώτες», μας λένε για «αντίσταση» και «ένοπλους εθελοντές» ή «πολιτοφυλακή», κάτι που θυμίζει την Ισπανία του 1936 (αν και στην Ουκρανία του 2022, ο πόλεμος διεξάγεται μεταξύ δύο εθνικιστικών στρατοπέδων). Παρά την έντονη παρουσία της στον στρατό του Κιέβου, η σημασία της ακροδεξιάς υποβαθμίζεται. Όταν στη Γαλλία, για παράδειγμα, η ακροδεξιά Μαρίν Λεπέν και ο Ερίκ Ζεμούρ κατηγορούνται συνήθως ως φασίστες, το τάγμα Αζόφ τυγχάνει μεγαλύτερης επιείκειας, παρά την πολύ πιο εξτρεμιστική ιδεολογία του... για την οποία οι ηγέτες του λένε ότι ανήκει στο παρελθόν. Στην πραγματικότητα, υπάρχουν πολύ λίγες χώρες στον κόσμο όπου μια ακροδεξιά οργάνωση έχει τις δικές της νόμιμες στρατιωτικές μονάδες εντός του εθνικού στρατού.

Στη Δύση, ουκρανικά κείμενα μεταφράζονται και κυκλοφορούν, συχνά με κάποια δυσφορία ή ανοχή, ακόμη και με τον ίδιο συγκρατημένο τρόπο που ακολουθείται για τους Κούρδους της

¹¹ https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_182424.htm?selectedLocale=en

Συρία – μόνο που αυτή τη φορά δεν υπάρχει καμία απολύτως αυταπάτη για κάποια κοινωνική αλλαγή που συντελείται τώρα στην Ουκρανία.

Και εδώ, η οπτική μας μπορεί να διαστρεβλωθεί από το προφανές γεγονός ότι κάποιοι άνθρωποι επιλέγουν να πάρουν τα όπλα και να ρισκάρουν τη ζωή τους, ενώ οι «θεωρητικοί της πολυθρόνας» αναλύουν τι κάνουν αυτοί οι άνθρωποι. Άλλωστε, όσοι υποστηρίζουν την κοινωνική χειραφέτηση δεν είναι απρόσβλητοι από τη σαγήνη των όπλων και των στολών ή από το κύρος του ανθρώπου που έχει κρατήσει στα χέρια του ένα καλάσνικοφ. Αν και αυτό βέβαια επικρίνεται όταν προέρχεται από την ακροδεξιά, το συναντάμε και στους ριζοσπάστες, από τον ισπανικό εμφύλιο μέχρι τη Νικαράγουα και τη Ροτζάβα...

Η υποστήριξη των λιποτακτών του στρατού είναι μια κλασική επαναστατική δραστηριότητα σε καιρό πολέμου: οργάνωση δικτύων για τη διέλευση των συνόρων, απόκτηση πλαστών ταυτοτήτων, παροχή καταφυγίου σε φυγάδες... κάτι που είναι πιο πιθανό σε παραμεθόριες χώρες. Στη Γαλλία σήμερα, άνθρωποι διαδηλώνουν με πανό ή ξεκινούν εκδηλώσεις για να υποστηρίξουν τους «Ρώσους ανυπότακτους, φυγόστρατους και λιποτάκτες», όμως τίποτα δεν φαίνεται να γίνεται όσον αφορά τους αντίστοιχους Ουκρανούς, παρόλο που αυτοί είναι όλο και περισσότεροι. Η κατάσταση μπορεί να αλλάξει, αλλά προς το παρόν, μας θυμίζει ότι κατά τη διάρκεια του πολέμου στη Συρία, οι Κούρδοι που απέφυγαν την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία στο YPG αγνοήθηκαν βολικά από την ακροαριστερή κοινή γνώμη, όταν πολλοί από αυτούς αναζητούσαν καταφύγιο σε ευρωπαϊκές πόλεις. (Η Γαλλία δεν έχει πλέον στρατιωτική θητεία, παρά μόνο επαγγελματικό στρατό, αλλά υπάρχουν περίπου 2.000 λιποτάκτες κάθε χρόνο που βάζουν τέλος στη στράτευσή τους εγκαταλείποντας τις μονάδες τους ή ζώντας εκτός νόμου. Κάποιοι καταλήγουν στα δικαστήρια. Κανείς δεν ενδιαφέρεται. Αυτό μπορεί να αλλάξει στο μέλλον.)

Για άλλη μια φορά, δεν επιθυμούμε να επικρίνουμε τον τρόπο με τον οποίο κάποιοι αντιδρούν στον βομβαρδισμό της πόλης ή της χώρας τους: μόνο, αν χρειαστεί, τον τρόπο με τον οποίο ερμηνεύουν αυτό που προσπαθούν να κάνουν στην Ουκρανία και τον τρόπο με τον οποίο ο λόγος τους γίνεται αντιληπτός εκτός Ουκρανίας.

Είναι γνωστή η έντονη τάση στους ακτιβιστικούς κύκλους να αντιλαμβάνονται «δυνατότητες» παντού, ειδικά σε μακρινά εξωτικά μέρη, συχνά σε σημείο διαστρέβλωσης της πραγματικότητας. Πέρα όμως από αυτό το αντανάκλαστικό, τα φαντάσματα που στοιχειώνουν το ουκρανικό ζήτημα, πιο μαγικά και ίσως πιο ανοιχτά από ό,τι σε άλλα «θέατρα επιχειρήσεων», δεν είναι παρά ο μιλιταρισμός, ο εθνικισμός και η Ιερά Ένωση – όλα νοσηρές παραλλαγές της διαταξικότητας. Όπως δυστυχώς αποδεικνύει η ιστορία, αν οι περιστάσεις το επιτρέψουν, ακόμη και οι πιο έμπειροι ακτιβιστές με βαθιά ριζοσπαστικό δόγμα μπορούν να παρασυρθούν από αυτές τις ιδεολογίες.

Όσο για εμάς, δεν δεχόμαστε βομβαρδισμό, δεν γίνονται μάχες στον δρόμο και δεν κινδυνεύουμε να σκοτωθούμε κάθε λεπτό. Επομένως, δεν έχουμε καμία δικαιολογία για να χάσουμε τα λογικά μας. Μπορούμε να επωφεληθούμε από τη σχετικά άνετη θέση μας για να σκεφτούμε καλύτερα και να αξιολογήσουμε τα τρέχοντα γεγονότα. Πράγματι, θα ήταν λάθος να μην το κάνουμε, διότι αυτή η κατάσταση στις χώρες μας μπορεί να μην διαρκέσει τόσο πολύ όσο νομίζουμε.

Όστε ο πόλεμος επέστρεψε;

«Ο πόλεμος επέστρεψε»: Αυτή η φράση υπόρρητα αναφέρεται στην επιστροφή του πολέμου στην *Ευρώπη*. Αλλά έφυγε ποτέ ο πόλεμος; Η διαφορά είναι ότι το 2022 πλήττει το κέντρο της Ευρώπης αντί για την περιφέρειά της, όπως συνέβαινε τη δεκαετία του 1990 στην πρώην Γιουγκοσλαβία,

μέχρι την επίθεση του NATO κατά της Σερβίας το 1999. Είναι βέβαιο σήμερα ότι οι πόλεμοι αυτοί ωφέλησαν την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και το NATO, που και τα δύο ενέταξαν νέα μέλη. Μπορεί το Σαράγεβο να είναι πιο κοντά στο Παρίσι από το Κίεβο, αλλά η Σερβία δεν αμφισβήτησε ποτέ την κυριαρχία των ΗΠΑ και της ΕΕ στην Ευρώπη, κάτι που κάνει ακριβώς η Ρωσία σήμερα. Σε αντίθεση με τη μοίρα της Βοσνίας πριν από τρεις δεκαετίες, αυτό που διακυβεύεται στην Ουκρανία είναι κρίσιμο, επειδή τα γεγονότα αγγίζουν την καρδιά της Ευρώπης, ένα από τα κορυφαία βιομηχανικά, εμπορικά και οικονομικά παγκόσμια κέντρα. Είναι κρίσιμη ως τόπος σύγκρουσης μεταξύ ορισμένων από τις μεγαλύτερες παγκόσμιες δυνάμεις, συμπεριλαμβανομένων των μεγάλων πυρηνικών δυνάμεων, και κινητοποιεί τεράστιους μηχανικούς και ανθρώπινους πόρους, με ήδη τεράστιες οικονομικές συνέπειες. Αν κάτι έχει επιστρέψει, αυτό είναι ο πόλεμος *υψηλής έντασης*.

Τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές, η πιο πιθανή και πιο «λογική» έκβαση είναι να ολοκληρώσει η Ρωσία την κατάκτηση των *oblast* του Ντονμπάς, με τον τερματισμό των εχθροπραξιών, την έναρξη διαπραγματεύσεων και μια ειρηνευτική συμφωνία που θα μπορούσε να νομιμοποιήσει με τον ένα ή τον άλλο τρόπο την ένταξη των περιοχών αυτών στη Ρωσική Ομοσπονδία. Εάν μια τέτοια αλλαγή των συνόρων γινόταν αντικείμενο διαπραγμάτευσης το 2021 χωρίς να οδηγηθούμε σε πόλεμο, θα ήταν επωφελής τόσο για τη Ρωσία όσο και για την Ουκρανία. Μια σύγκρουση που παρατείνεται θα είναι επιζήμια για όλους, κυρίως για τη Ρωσία, η οποία δεν έχει κανένα συμφέρον να εγκλωβιστεί στην Ουκρανία όπως στο Αφγανιστάν. Όλους... εκτός από τη χώρα που θα αποφασίσει πώς θα εξελιχθεί η κατάσταση: τις ΗΠΑ. Θα χαρίσουν στη Ρωσία μια μικρή νίκη αφήνοντας τον πόλεμο να συνεχιστεί για λίγους μήνες ακόμα ή θα αποφασίσουν να πολεμήσουν μέχρι τον τελευταίο Ουκρανό;

Εν τω μεταξύ, οι παραδόσεις όπλων στο Κίεβο, οι οποίες ήταν ευμεγέθεις πριν από την εισβολή, έχουν πλέον ανέλθει σε εκατομμύρια τόνους χάλυβα και δισεκατομμύρια δολάρια. Και υπάρχουν κι άλλα που πρόκειται να έρθουν. Μια τάση που ήταν ήδη ισχυρή εδώ και αρκετά χρόνια, τώρα ενισχύεται. Οι στρατιωτικοί προϋπολογισμοί αυξάνονται στις χώρες της ΕΕ και του NATO, οι οποίες ανταγωνίζονται για να κάνουν παραγγελίες αρμάτων μάχης, πολεμικών αεροσκαφών κ.λπ. από την αμερικανική στρατιωτική βιομηχανία. Στον σημερινό πόλεμο, *μέχρι τώρα*, οι ΗΠΑ είναι ο πραγματικός νικητής. Ενώ ο τομέας των εξοπλισμών της Γηραιάς Ηπείρου υπολείπεται των αμερικανικών ανταγωνιστών, τα σχέδια για την ευρωπαϊκή άμυνα μπαίνουν τελικά στο συρτάρι χάριν ενός αναζωογονημένου NATO. Πολλές χώρες επιλέγουν πλέον ανοιχτά να υποκλιθούν στην Ουάσιγκτον. Αυτή η εσκεμμένη (και πολύ δαπανηρή) υποταγή θα μπορούσε να διακοπεί μόνο από την εμφάνιση μιας νέας στρατιωτικής δύναμης στην Ευρώπη – κάτι που είναι εξαιρετικά απίθανο, καθώς ένας από τους ρόλους του NATO είναι ακριβώς να την αποτρέψει. Όπως εξήγησε κάποτε ο πρώτος γενικός γραμματέας του, ο λόρδος Ίσμεϊ, το NATO δημιουργήθηκε για να «κρατήσει τη Σοβιετική Ένωση έξω, τους Αμερικανούς μέσα και τους Γερμανούς υπό». Μια από τις απρόβλεπτες συνέπειες του ουκρανικού πολέμου, ωστόσο, είναι η επαναστρατιωτικοποίηση της Γερμανίας, η οποία μόλις ανακοίνωσε συμπληρωματικό στρατιωτικό προϋπολογισμό 100 δισεκατομμυρίων ευρώ για το 2022 (προστιθέμενο στις αμυντικές δαπάνες περίπου 50 δισεκατομμυρίων, έναντι 40 δισεκατομμυρίων στη Γαλλία). Προς το παρόν, αυτό θα δαπανηθεί για όπλα «made in the USA». Παρόλα αυτά, μπορεί να μας περιμένουν κάποιες εκπλήξεις.

Οι δυτικές κυβερνήσεις μπορεί να μπουκνούν στον πειρασμό να ωθήσουν τη Ρωσία να εγκλωβιστεί και να καταστραφεί στην Ουκρανία, αλλά αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει τις περιφερειακά εμπλεκόμενες χώρες σε μια ανεξέλεγκτη κλιμάκωση, με τον κίνδυνο η σύγκρουση να επεκταθεί σε σημείο που να αναγκάσει το NATO –άρα και τις ΗΠΑ– σε άμεση επέμβαση. Αυτό θα μπορούσε να συμβεί στην περίπτωση ενός ρωσικού αποκλεισμού του ανοίγματος Suwalki (ο

διάδρομος που χωρίζει το Καλίνινγκραντ από τη Λευκορωσία), ή αν μια ασφυκτικά πιεσμένη Ρωσία εισέβαλε στις χώρες της Βαλτικής. Αυτό δεν θα οδηγούσε απαραίτητα σε πυρηνικό πόλεμο, αλλά οι ΗΠΑ θα μπορούσαν να είναι αυτές που θα εγκλωβιστούν, στην Ευρώπη, μια απευκαταία κατάσταση σε περίπτωση που ένας Τρίτος Παγκόσμιος Πόλεμος πραγματοποιηθεί στον Ειρηνικό: οι τεράστιες αποστολές όπλων στην Ουκρανία αποβαίνουν σε βάρος εκείνων που προορίζονται για την Ταϊβάν, και οι 7.000 αντιαρματικοί πύραυλοι Javelin που εστάλησαν στην Ουκρανία αντιπροσωπεύουν το ένα τρίτο του συνόλου των αμερικανικών αποθεμάτων. Το ερώτημα είναι πόσο μακριά – ενδεχομένως πολύ μακριά– μπορεί να φτάσει ένα κράτος.

Εκτός από τις απώλειες στο πεδίο της μάχης (που ποτέ δεν ενοχλούν ιδιαίτερα την καπιταλιστική τάξη), η κύρια παράπλευρη απώλεια της υπόθεσης είναι το γεγονός ότι η Ρωσία έρχεται σε ρήξη με την Ευρώπη και κινείται προς την Ασία, κυρίως προς την Κίνα. Αποτελεί αυτό ένα σημαντικό ζήτημα; Η αυταπάτη μιας συνεννόησης και ενδεχομένως μιας συμμαχίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ρωσικής Ομοσπονδίας έφτασε στο τέλος της, και μαζί της το όνειρο μιας πιο δημοκρατικής Ρωσίας. Εμφανίζονται και αποκρυσταλλώνονται νέα μπλοκ. Παρά τα φρικτά του αποτελέσματα, ο πόλεμος στην Ουκρανία μπορεί να είναι απλώς μια αψιμαχία που προαναγγέλλει πολύ μεγαλύτερες συγκρούσεις βραχυπρόθεσμα ή μεσοπρόθεσμα.

Εν τω μεταξύ, αυτοί που δέχονται το πλήγμα, ως συνήθως, είναι οι προλετάριοι: επιδείνωση της κρίσης, σκληρός παγκόσμιος ανταγωνισμός, αυξημένη εκμετάλλευση, πληθωρισμός, αύξηση των στρατιωτικών προϋπολογισμών, άρα περισσότεροι φόροι και λιγότερες κοινωνικές υπηρεσίες (υγεία, παιδεία) κ.λπ. Θα υπάρξουν τοπικές εξεγέρσεις, ιδιαίτερα στη Γαλλία, αλλά τίποτα που να φαίνεται τώρα ικανό να διαλύσει την καπιταλιστική τάξη ή να θέσει τέρμα στις διακρατικές εντάσεις. Σε περίπτωση που η Γαλλία ή ο στρατός της εμπλακεί πιο άμεσα σε πόλεμο υψηλής έντασης (παρόμοιο με αυτό που διεξάγει η Ουκρανία), μπορούμε να υποθέσουμε ότι η κυβέρνηση και τα ΜΜΕ θα μας πουν ότι όλα γίνονται για την υπεράσπιση της δικαιοσύνης, του Δικαίου και της δημοκρατίας, όπως ακριβώς και το 1914! Τότε, αν θέλουμε να παραμείνουμε συνεπείς με τους εαυτούς μας, τι θα κάνουμε ;

Το 1940, όταν εξελισσόταν αυτό που σήμερα ονομάζεται Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, ο Ότο Ρύλε απάντησε: *«Σε όποια πλευρά και αν στρατευτεί το προλεταριάτο, θα βρεθεί ανάμεσα στους ηττημένους. Γι' αυτό δεν πρέπει να ταχθεί ούτε στο πλευρό των δημοκρατιών, ούτε στο πλευρό των ολοκληρωτικών καθεστώτων»*.¹²

Tristan Leoni, 8 Μαΐου 2022

¹² Για τους «διεθνιστές του τρίτου στρατοπέδου», (αυτούς που αρνήθηκαν να υποστηρίξουν οποιαδήποτε ιμπεριαλιστική πλευρά) στη Γαλλία το 1940-1952, βλ. <https://libcom.org/article/1914-1946-third-camp-internationalists-france-during-world-war-ii>